

ja amenaça Lleida; llavors el 1078 deslliura, amb resultat definitiu, la Ribera del Sió (a l'O. de Guissona) enllaçant amb Barcelona, que ja té Tàrrrega i fins Linyola, i comença de veres l'atac a Balaguer.

Llavors solament és quan gosen consagrar l'església⁵ de Guissona, convertint-la en la seu d'un gran centre religiós. I fins avui és la seu d'un dels grans arxipresbiterats del bisbat d'Urgell. Heus aquí, doncs, el procés històric, que van fitant les mencions següents, únics testimonis més o menys segurs de la història del nom.¹⁰

1035: el comte Ermengol dóna a S. M.ª de la Seu d'Urgell, «ipsam medietatem civitatis Gessona, quam adprisivit episcopus venerandus Ermengaudus» (bis) (MarcaH., col. 1055), sembla ser del mateix doc. on Z. Rocafort (l. c.) llegeix *Guissona*, i jo veig *Gissona*¹⁵ en un doc. semblant de l'Arx. de Solsona, relatiu a Torrefeta, del qual em dóna trasllat el Canonge Llorens, datant-lo de 1032 (potser el mateix?); 1040 o 1041: on Marca llegí «castellum quod est *Iessona*» (MarcaH., colle. 1070.12), però Monsalv. hi llegeix²⁰ *Gissonam* (xx, 107) (cf. BABL vi, 382). En docs. de l'Arxiu de Solsona veig el 1071 *Gissona* citat amb Vilamur (bis); 1072: te. *Guisone* citat amb Ossó de Sió (Urson); 1073: *Gissona* junt amb Torrefeta; 1076: *Gissona* junt amb Hostafrancs; 1083: *Gissona* id. id.;²⁵ 1084: «in Turre Fracta, infra te. de *Gissona*» (Arx. ibid.; i BABL vi, 382).

1093: *Gissona* (Cart. Tavèrnoles, p. 104.30); 1099: el Papa Urbà II confirma a la «ecclesiae Urgellensi ---castrum de *Gisona* cum term., castrum de Lanera, castrum Celsona ---» (MarcaH., colle. 1207.2); 1112: *Gissona* (Cart. St. Cugat III, 19).

És un nom que degué tardar bastant a generalitzar-se, car es nota que en el doc. català dels anys 1036-79 que es refereix amb força detalls a la rodalia de Guissona (p. p. PPujol, Doc. Vg. Urg., n.º 1), no figura el nom d'aquesta, en absolut ni enlloc. Hem notat, d'altra banda, que totes les cites anteriors eren de documents en llatí, emanant tots en grau major o menor, dels comtes d'Urgell o del bisbat urgellès. Perquè fins a llavors la situació militar estava encara en flux: fins que, finalment consolidada, es procedeix a la consagració solemne de l'església de Guissona.

També és notable que la primera menció ben fidedigna del lloc (veg. infra) és encara només la de 1143: d'una «turris de Sancta Maria de *Guissona*» (Font Rius, C. de Po., § 60); cf. el bon comentari que li dedica ell mateix (pp. 706 i 707) basat alhora en la inspecció directa de les fonts documentals de la Col·legiata de Guissona. Fent notar, per cert, que alguns dels docs.⁵⁰ citats només existeixen en «regesta», i que algun d'ells està mal datat: de 1062, car ha de ser posterior a 1065, quan comença a governar Ermengol IV.

I potser la 1.ª data ben segura, i transmesa en forma enterament fiable, és la de 1143 (Font Rius, § 60.9):⁵⁵ donació de la torre *Faneca* del territori de *Mascançà* [= zona al S. de la serra d'Almenara], on Ermengol II (fill d'Ermengol de Gerb) li assigna com afrontacions: «I Or., strada publica de *Balagario* ad *Agremonti*; II Mer. turrim de *Avigozar*; III term. de

turri de Sancta Maria de Gissona et vadit a parte Occid. te. de turri de *Pedrix* [Pedrís entre Belcaire i Balaguer]; IV Aquilo, strada publica que pergit de *Balagario* ---» (Font Rius, § 60.9).

⁵ Des de llavors sí que les mencions ragen abundoses, segures i tan uniformes que no ens cal cansar-nos a cercar-ne gaires de mostra. 1154-55: *Gissona* (Kehr, *Papsturk.*, p. 370); 1186: «Sig. Raimundi de *Gessuna*» (Cart. de Poblet, p. 1186). En català, doc. de 1230-57: *Gissona* (PPujol, Docs. Vg. Urg., 13.8); 1359: *Guissona* (CoDoACA XII, 34); 1372: *Guissona* (SerraV., *Pinós i Mtpl.* I, 145).

ETIM. L'única cosa assenyada que se n'havia dit és la primera meitat de la declaració d'AlcM: «desconeguda»; però ho espatllà afegint-hi «segurament pre-romà». El meu comentari fou (DECat IV, 743b38): «hauria hagut de dir "tota etimologia pre-romana és impossible" per clara raó fonètica». Unes pàgines més enllà, a propòsit de *guix* (veg. allí aquesta qüestió; i per a *Guixols*, veg. infra), afegí, en corroboració d'aquella negativa: «Descartem sense vacillar que *Guissona* tingui etimologia connexa amb l'(A)ESO (-ON, -ONE) o IESO de les fonts ibèriques (Schuchardt, *Iber. Dekl.*, 40), que són evidentment *Isona*: car la -s- d'*Isona* és sonora; i *Guissona* té d'incompatible amb això no solament la *Gui-* sinó també la -ss- sorda. Ha de ser germànic.»

I ara m'hi ratifico sense reserva. Un mot pre-romà, qualsevol que fos, en IE- o en GE- o GT-, hauria donat *gi-* o *ge-*; en IS- o ES- hauria donat *Is-* o *Es-*. No hi ha subterfugi possible. *Gui-*, en català, necessàriament ve de *W-*. No podent ser aràbic ha de ser un NP germànic.

Concreto avui que es pot tractar del nom d'un baró visigot o franc (franco-català), WIZO, -ON, o WITZO, -ON, que donà nom a aqueixa TURRIS GUI(S)SONA (o *Gessone*, que hom ha interpretat *Gessonæ*) que hem vist documentada més sòlidament, des de la primera hora, en el text de 1143 i en els anteriors, sigui en l'acta de consagració solemne, sigui en moltes de les anteriors —no tan segures individualment— però que expressen un estat de coses comú, i un nom que ja circula. Es tracta sempre d'una posició militar: que de vegades, per les qüestions litigioses, la gent de l'Alt Urgell eleva a la categoria de «terme» o de «civitas», reinflant-lo fantàsticament.

Havia estat una de tantes d'aquestes «forces», com *Guarda-si-venes* ('cap viu! ves si vénen els moros leridís!'); *La Morana* també d'un NP, d'un altre cavaller que en fou castlà; *La Folia/Fuliola*, batejats pels Templers francesos que hi ajudaven (veg., supra, s. v. *Fuliola*); ¹ *Segur i Segura*: nom d'altres senyals poblets pròxims que pondera el valor segur de la posició militar, no menys que *Llor* (LAURUS), que també hi hem vist, prop d'*Agramunt* ACREM MONTEM 'el turó inabordable'.

Aqueixa TURRIS d'un WITZON es converteix en (*Torre*) *Guissona*, adaptat a la terminació i gènere del mot *torre* i el de *villa*.